

SLOVENSKI UČITELJ.

List za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje.

Izhaja 1., 10. in 20. vsakega meseca in velja 3 gld. za vse leto, 1 gld. 50 kr. za pol leta. Učiteljskim pripravnikom se daja za 2 gld. na leto. Spise, dopise in naročnino sprejema Ivan Lapajne, nadučitelj v Ljutomeru na Štajerskem. Oznanila, reklamacije in druge administrativne reči naj se blagovoljivo pošiljati „Narodni tiskarnici“ v Mariboru v koroški ulici hiš. št. 229.

Štev. 24. V Mariboru 5. septembra 1873. I. letnik.

O statistiki avstrijskega, zlasti slovenskega narodnega šolstva.

C. k. statistična centralna komisija v Beču je izdala po G. A. Schimmer-ju izdelano nemško knjigo: „Statistika javnih in privatnih narodnih (ljudskih) šol po kraljestvih in deželah, zastopanih v državnem zboru.“ Knjiga obsega date iz šolskega leta 1870—1871. Vrli goriški časopis „Soča“, ki se posebno rad ozira na šolstvo, je že pred dalj časom o tej knjigi govoril, oziraje se pri tem posebno na goriško deželo. Tudi mi bi bili že govorili o tej knjigi, ki je ne male važnosti, toda došla nam je pozno v roke, in le za drage denarje — 3 gld. 31 kr. nas stane. — Ta knjiga, sestavljena je iz dat, nabranih po okrajnih šolskih nadzornikih — našteva v Avstriji 14.769 narodnih šol; od teh je 13.815 javnih, 227 privatnih z javno pravico, in 727 privatnih ljudskih šol brez javne pravice.

Od leta 1850. je število šol po Avstrijskem rastlo tako-le. Omenjeno leto je bilo 12.784 šol, leta 1855 — 13.598, leta 1860 — 14.006, leta 1865 — 14.494 in leta 1871 — 14.769 šol. Po slovenskih deželah je bilo sledeče razmerje:

Dežela	1850	1855	1860	1865	1871
Štajersko	554	703	699	639	690
Koroško	305	328	335	317	318
Kranjsko	105	240	238	234	234
Primorsko	260	297	319	334	396

Iz teh števil se razvidi, da šolstvo na Koroškem in Štajerskem v minolih 20 letih ni posebno napredovalo, vsaj število

šol se ni posebno pomnožilo. Na Kranjskem in Primorskem se je pa število od l. 1850. do 1870. podvojilo. A pri kranjskem šolstvu je to nekaj posebnega, da v prvem petletju se je že število šol več kakor podvojilo, a od takrat do dan danes faktično znižalo. A kod to? Mogoče je, da je med številom leta 1855. (240) všteto mnogo, morebiti polovica šol za silo, a vendar je zopet istina, da že 10 let število šol na Kranjskem ne rase. Piše in govori se veliko o izboljšani šolstva, o ustanovitvah novih šol, a stori se v djanji le malo. Bati pa se je celo še večje rakove poti. Kranjska je namreč ena tistih nesrečnih dežel, pri katerih „nepoklicani“ šolstvo vodijo. Meščanskih šol se je štelo konec šolskega leta 1871—1872 že 134.

Ta števila se razdelé na posamezne dežele tako-le: Dolenje-Avstrija 40, Česko 39, Moravsko 21, Galicija 17, Štajersko 6, Gorenja Avstrija 5, Koroška in Tirolsko po 2, Salcburško in Predarelsko po 1. Koliko pa Kranjsko in Primorsko??!

Gledé na spol je bilo od splošnih narodnih šol (brez meščanskih) 1138 za dečke, 1093 za deklice in 12.451 za oba spola. Privatne šole so veliko bolj po spolu ločene.

Z ozirom na število razredov je bilo:

8217 šol z 1 razredom, to je	56	%	vseh šol.
3187 „ „ 2 „ „ „	21.7	%	„ „
2279 „ „ 3 „ „ „	15.5	%	„ „
552 „ „ 4 „ „ „	3.8	%	„ „
273 „ „ 5 „ „ „	1.9	%	„ „
153 „ „ 6 „ „ „	1	%	„ „
20 „ „ 7 „ „ „	0.1	%	„ „

Po slovenskih deželah je to razmerje tako-le:

Dežela	Razredi							Skupaj
	1	2	3	4	5	6	7	
Štajersko	417	178	42	27	18	3	2	687
Koroško	261	41	6	7	2	1	—	318
Kranjsko	116	80	18	13	5	2	—	234
Trst z okolico	—	15	23	24	7	2	—	71
Goriško	149	14	4	4	1	2	—	174
Istrija	66	17	50	18	—	—	—	151

K tej sestavi naj pristavimo to, da se zavoljo pomanjkanja učiteljev to razmerje nič ne boljša, ampak n. pr. na Kranjskem še slabša. Kranjska ne šteje več toliko šol z 2, 3 in 4 razredi, kakor je tukaj navedeno, kajti podučiteljev manjka sedaj skoraj na vseh šolah, tako da nekaj let sem je skoraj vsaka šola po 1 razred zgubila.

Po jeziku je na Avstrijskem: 6560 nemških šol, 5746

slavjanskih, 1080 italijanskih, 1352 namešanih, 24 rumunskih, 5 madžarskih. Od slavjanskih šol je 3509 čeških, 885 poljskih, 699 rusinskih, **454 slovenskih**, 199 srbo-hrvatskih. Namešanih šol je: 195 nemško-čeških, 78 nemško-poljskih, 4 nemško-rusinskih, 158 nemško-slovenskih, 35 nemško-rumunskih, 3 česko-poljske, 808 poljsko-rusinskih, 21 slovensko-italijanskih, 38 italijansko-hrvatskih, 12 nemško-poljsko-rusinskih.

Ta števila nam kažejo, da je največ nemških šol v Avstriji — seveda, ker Nemeec gospodari. — 474 šol je takih, v ktere Nemeec vriva svojo večkrat nepotrebno nemščino.

Od teh števil so ona v zadevi slovenskih šol neresnična. Dokazali bodemo to pozneje, ko bodemo govorili o šolstvu po posameznih deželah. — Poleg teh šol je bilo v omenjenem letu: 71 šol za male otroke, 73 otroških vrtov, 10.277 ponavljavnih šol, 108 kmetijsko- in 49 obrtnijsko napredovalnih šol.

Vsega učiteljstva na narodnih šolah je bilo 25.259, in sicer na javnih šolah 22.431, na privatnih šolah, 2.828. Na eno šolo sploh spada 1·7 učiteljev. Brez katehetov je bilo pri ljudskem šolstvu 566 posvetnih duhovnikov, 127 redovnikov in 13.731 posvetnih učiteljev.

Po slovenskih deželah je to razmerje tako-le:

Dežela	Učitelji		Učiteljice	
	posvetni	duhovniki	posvetne	nune
Štajersko . . .	642	9	11	15
Koroško . . .	283	5	12	15
Kranjsko . . .	240	18	2	25
Trst z okolico .	56	4	43	8
Goriško . . .	64	42	10	5
Istria	88	50	36	2

O šolskem obiskovanju navaja knjiga sledeče date. Vse šolske mladine se je v Avstriji štelo 1.820.710. Od teh je hodilo 14.134 v meščanske šole, ostali pa v splošne narodne šole. Po spolu je bilo 51·8 % dečkov in 48·2 deklet. Po slovenskih deželah je to razmerje tako-le:

Štajersko	52 %	dečkov,	48 %	deklic.
Koroško	51·4 %	„	47·6 %	„
Kranjsko	52·6 %	„	47·7 %	„
Trst	58·6 %	„	41·4 %	„
Goriško	56 %	„	44 %	„
Istria	65·8 %	„	34·2 %	„

Najmanj deklet hodi v Bukovini (30 %), Dalmaciji (18%)
24 *

v šolo. Kako goste so šole po naših deželah, kaže ta-le števila šol, spadajočih na 1 kvadratno miljo: Štajersko ima 1·6, Koroško 1·6, Kranjsko 1·2, Trst 21·5, Goriško 3·2, Istrija 1·7. Glede na prostor ima po vsej Avstriji na najmanjšem prostoru Trst z okolico največ šol. Potem pa imajo češke dežele največ število ($4\frac{1}{2}$) šol na 1 kvadratni miljo.

Po vsej Avstriji (rekte Cislajtaniji) spada poprek 126·6 otrok na 1 šolo in 80·9 otrok na 1 učitelja. Po poedinih deželah se pa kažejo ta-le števila:

Dežela	Šol	Otrok na 1 učitelja	Otrok.
Dolenja Avstrija	na 1 šolo	170·3	otrok. 75·7
Gorenja	„ „ „ „	168·4	„ „ „ „ 90·0
Saleburško	„ „ „ „	111·8	„ „ „ „ 77·2
Štajersko	„ „ „ „	151·9	„ „ „ „ 91·0
Koroško	„ „ „ „	99·5	„ „ „ „ 80·5
Kranjsko	„ „ „ „	168·0	„ „ „ „ 96·1
Trst	„ „ „ „	257·7	„ „ „ „ 70·5
Goriško	„ „ „ „	87·5	„ „ „ „ 68·3
Istrija	„ „ „ „	82·4	„ „ „ „ 55·8
Tirolsko	„ „ „ „	59·4	„ „ „ „ 45·1
Predarelsko	„ „ „ „	68·8	„ „ „ „ 46·5
Česko	„ „ „ „	168·1	„ „ „ „ 101·6
Moravsko	„ „ „ „	140·9	„ „ „ „ 96·9
Šlezija	„ „ „ „	164·8	„ „ „ „ 103·4
Galicija	„ „ „ „	68·0	„ „ „ „ 52·2
Bukovina	„ „ „ „	59·4	„ „ „ „ 45·8
Dalmacija	„ „ „ „	44·1	„ „ „ „ 33·8

V nekterih okrajih slovenskih dežel spada na 1 učitelja po 120 otrok. Taki okraji so na Kranjskem: Logatec, ljubljanska okolica, Litija, Kamnik, Krško; na Štajerskem: Gornji grad, Šoštanj, Vransko, celjska okolica, Šmarje, Kozje. V deželah, kjer spada veliko otrok na 1 učitelja, je večidel znamenje, da je pridno šolsko obiskovanje, ali pa da je malo učiteljev. To poslednje velja deloma za Česko. V Galiciji, Bukovini in Dalmaciji je pa slabo šolsko obiskovanje. Od tod izvira malo število otrok, spadajočih na eno šolo in 1 učitelja.

(Dalje prih.)

Zemljepisje v ljudskeji šoli.

Govoril gosp. Jamšek, c. k. okr. šol. nadzornik pri uč. shodu 3. junija v Podsredi.

Česar sam nemam, tega
tudi drugim dati ne morem.

II.

Pri zadnji našej skupščini na Vidmu dne 14. majnika skušal sem častite članove našega mladega društva prepričati o

imenitnosti in potrebi zemljepisnega poduka v ljudskeji šoli, ter sem povedal, da ravno to je dalo vladi povod, postave izdati, koje učiteljem avstrijskim ta novi predmet naravnost nalagajo. Zemljepisje v ljudskeji šoli je tedaj od 14. majnika 1869. l. nova dolžnost za nas, ktereji se ne moremo, pa tudi nočemo izogibati.

Ker se je pa v zlatem času naše mladosti o zemljepijski zelo malo ali pa še celo nič prednašalo ni, in se je tudi na spodnjih realkah in pripravnicah ta predmet po večjem le po mačohasto obdelaval, to se pravi zanemarjal; tedaj se ni čuditi, ako je ta ali oni učiteljev v tej zelo potrebnej vedi zaostal. —

Vlada to dobro vedoča pa je hrepenečim učiteljem vedela hitro pomagati; vpeljela je namreč nemudoma napredovalne kurze, za našo deželo v Mariboru in v Gradci, s kterimi se v realnih predmetih ne dovolj podkovanim učiteljem ljudskim prilika ponuja, pomanjkljivosti odpravljati, špranje zamašiti, jame napolnjevati. — Manj premožnim učiteljem pa vlada še stroške povrne, in to je gotovo hvale vredno! — Za tako veliko podporo učiteljstvu moramo pa tudi vladi hvaležni biti, ni če ona kterege izmed nas v tako šolo pokliče, naj se z veseljem vanjo poda. Učite se, naj vas ne bodi nikdar sram! Nekateri učitelji pa so si prilastili to vednost po marljivem čitanji dotičnih knjig in časnikov in po skrbnem premišljevanji in zapisovanji najzanimivejšega v prostih urah in počitnicah. — Takim pa tudi ta nova naloga gotovo nobene težave ne dela, veliko več jim je še le „dobro došla!“

Ne zakrivajmo svojih slabostij in izpovejmo očitno, da zato ne gré v enih šolah z naukom v zemljepijski naprej, ker učitelj sam od tega veliko ne vé. — Česar sam nemam, tega tudi drugim dati ne morem. — Kako bi neki tak učitelj v zemljepijski podučevati mogel, ki še tega ne vé, da se geografija 1. v astronomično ali matematično, 2. v fizikalično in 3. v političko razdeljuje; — kteri ne vé, da se v matematičnem oziru naša zemlja med tem, ko se v 24. urah enkrat, v enem letu pa 365-, oziroma 366krat okoli sebe ali okoli svoje osi zasučé, tudi naprej pomika po svojem, jajcu podobnem potu v neizmeren nebeškem prostoru, kteremu potu pravimo ekliptika, kar vzročuje noč in dan, štiri letne čase in pa trikrat zaporedoma navadno, četrtokrat pa prestopno leto, ktero ima en dan več; — kteri si ne vé razjasniti solnčni ni mesečni mrak; kteri ne vé, da se ta popotnica ali planet še vedno spreminja, v fizikaličnem oziru našemu spremenljivemu telesu podobno, — v političnem pa na pr. tako, kakor se spreminjajo naše občine, ktere morejo biti po volji občanov danes večji in združene, jutri manjši in vsaka za se — kterih ena gospodari sč svojim premoženjem izgledno, druga pa slabo, da vidno peša, — ena postava jim daje večjo oblast in širšo avtonomijo (samovpravo), druga postava jim zopet vse to pristriga. In če bi opazoval tak učitelj zemljepišča,

sela, posamezna javna in zasobna poslopja, prebivalce oziroma posestnike struge, ceste, pota itd., vidil bi, da se vse to vedno spreminja. —

Ti bereš enkrat o spremembi lune, da se podučiš: kedaj in kako postane mlaj, prvi krajec, šip, zadnji krajec? Drugokrat čitaš o ognjeniku ali vulkanu Vezuv-u na Italijanskem. Na to dobiš od prijatelja knjigo, ki popisuje vojsko, katero smo imeli z Lahi in Francozi l. 1859, (tedaj kmali po Radecki-jevi smrti,) vsled ktere smo zgubili prekrasno kraljestvo Lombardijo, ktera meri 387□ milj in šteje skoraj 3,000.000 stanovnikov.

V kateri razdelek zemljepisja spada prvo, v kateri drugo in v kateri tretje berilo? — —

Zemljepisno znanost v širšem pomenu tega izraza si prisvojiti, naj bode tedaj učitelja 19. stoletja resna skrb, drugače bo vse njegovo zemljepisno podučevanje stavba na pesek. Plitva znanost nikakor ne zadostuje. Le živa, prepričevalna beseda najde dobra tla. Živo in prepričevalno pa zamore le tisti podučevati, kateri je sam vrli zemljepisec. Po kateri poti se pa ta, človeštvo povzdigajoča veda najprej doseže? —

K duševnemu delovanju potreba je pred vsem razun časa še miru zunaj in znotraj. — Svoje ležišče zapusti tedaj posebno v poletnem času zgodaj, vsaj s solničnim vzhodom, dokler je še namreč tihi mir okoli tebe, in v tebi, kar za zmernega in treznega nikakor težko nij, podaj se iz soparne spalnice v čez noč prezračeno učilnico ali pa v kako utico, če jo imaš, vsedi se k mizi, uprezi svojega duha in njegovo orodje. — Priskrbi si, kakor Štajerc povsod priljubljeni, pred vsem večji zemljevid našega krasnega vojvodstva, katero meri 408□ g. milj in katero šteje čez 1,137.000 prebivalcev, razpni ga na kako mehko deščico p. lipovo, pritrđi ga na vogleh in to deščico z zemljevidom položi na mizo takó, da bo gornja stran proti severu obrnjena. Zdaj vzemi pero in ravnilo, poišči sredino zemljevida in po čez sredine potegni po celem obrazu eno vodoravnico; ta križasta podoba ti pokaže okoli sredine štiri prave kote. Zgoraj na štajersko-avstrijski meji zapiši besedo sever (Norden), spodaj na štajersko-kranjsko mejo zapiši jug (Süden), na desnej strani, na štajersko-ogerskej meji zapiši vzhod (Osten), in na levej strani, na štajersko-solnograškej meji pa zahod (Westen). To so štiri glavne strani svetá. — Ako še razdeliš vsakega izmed štirih kotov po 90° čez pol s poprečnicami, tak dobiš potem 8 špičastih kotov po 45°. Poprečnica med severom in vzhodom: ti naznanja vmesno stran svetá, kterej pravimo: severo-vzhod (Nord-Ost); ona med severom in zahodom: severo-zahod (Nord-West); tretja med jugom in vzhodom: stran jugo-vzhod (Süd-Ost) in četrta med jugom in zahodom: stran jugo-zahod (Süd-West). To so tedaj štiri vmesne strani svetá. — To ne dovršeno zvezdo, kterej se pravi veterница (Windrose), napravi z višnjevo tinto. —

Razmeri potem vsako polovico zemljevida na pet enakih predalov z črnimi navpičnicami in napravi iz teh po vodoravnih same štirjačke ali kvadrate in zdaj je celi zemljevid sè štiri-jačko mrežo (Quadratnetz) preprežen. — Izreži si zdaj iz posrebrenega, modrega in rudečega papirja male zastavice ali banderice in nabôdi jih na kečke (Sperrnadeln) do glavice ni sicer: srebrne na kratke (za potoke, reke in jezera,) rudeče na daljše (za ceste in železnice) in modre pa na najdaljše zabodalce (za vrhove hribov in planin). Potem si izreži iz črnega papirja hlebčke, ene tako velike kakor je leča (za vasi), druge malo večje (za trge) in tretje še večje (za mesta). Glavno mesto Gradec (t. j. gradek = mali grad), katero danes že čez 80.000 stanovnikov šteje, naj se zaznamova z velikim črnim kolačem. Za cerkve veljajo križeki, za šole votli štirjačeki in za gradove stolpu podobna izrez, vse iz črnega papirja.

Čemu ti bodo te, otročjej igrači podobne zastavice, okrogli, črni paprički i. t. d., se še poprašuješ. — Zdaj pa vzemi knjigo o uku domovinskem v roke (do sedaj so meni tri nemške znane: „Die Heimatskunde des Herzogthums Steiermark“ od Tomberger-ja, druga od dr. Netoliczke, tretja od dr. Ilwof-a) in odpri n. pr. Tomberger-jevo na strani 9. „Splošni pregled §. 1. Ime, lega, velikost, meje.“ Ko si to stran prebral, poglej na zemljevid in zasleduj mejo štajersko okoli in okoli sè svinčnikom v roki tako dolgo dolgo, da se ti podoba naše ožje domovine popolnem v spomin vtisne, po tem pa tudi sam poskušaj taki obod napraviti, ali na šolsko tablo ali pa na papir, pa ne da bi se na zemljevid oziral in prisposodbljaj ga, kadar je napravljen z onim na zemljevidu. To ponavljay tako dolgo, dokler pravo ne zade-neš. — Na strani 10. §. 2. je a) Popis gorá. b) Popis planjav. Tukaj boš zabadal v zemljevid modre zastavice na zabadalcih. Eno tako, na katero si zapisal črevljev število 9490, zabodi velikanu Dachstein-u v bučo. Ta gora kipi v nebó na najzahodnejem konci. Gornoštajerja, kakor nepremakljivi mejnik; njegovo imé nas spominja na milo nemško pesem Štajercev: „Hoch von Dachstein an, wo der Aar noch haust“ itd. Od Dachsteina naravnost proti vzhodu zagledaš gôri Grimming 7432 in Hoctor 7200 črevljev visoki; vzemi zastavice in zaznamovaj jih! Itd. „§. 3. Deželne vodé. a) Reke. b) Jezera i ribniki. c) Slatine in toplice.“ Tu ti bodo srebrna banderca na najkrajših zabadalcih služila. S takim boš najprej zaznamoval glavno reko štajersko namreč Muro, tam gori pri Predlitzu, kjer iz Solnograškega na Štajersko priteče; drugo boš zapiknil pri Brucku, kjer jo Múra z Murico proti jugu zavije; in tretje banderice zasadi pri Verzejah, kjer Štajer zapuščá po tem, ko ga je v dolgosti 44¹/₆ milj namakala. Itd.

„§. 10. a) Ceste, b) Železnice.“ Z rudečimi zastavicami boš zaznamoval ceste. 1. Državno ali veliko cesto onkraj Mürz-

zuschlaga blizo Schottweina na štajersko-spodnje-avstrijskeji meji, kjer v našo deželo prodira in onkraj Vranskega pri Motniku na štajersko-kranjskeji meji, kjer iz Štajerja po Kranjskem proti Trstu pelja. Ravno tako zaznamovaj železnice, n. p. južno železnica, ktera je od Semmeringa do Maribora, kot strična spremeljvalka dunajske ceste. Od Maribora naprej do Terbovlja pa je železnica od cesarske ceste odcepljena. Itd.

„§. 14. Glavno deželno mesto Gradec.“ Zdaj vzemi kolaču podobni okrog in pripnij ga na mestno znamenje z drobno kečko. Tako delaj naprej pri vseh mestih in trgih, pri večjih in znamenitnejših vasch. Križice porabi pri zasledovanji cerkvá, votle štirijačke pri zaznamovanji šol in stolpe za gradove. —

Od §. 15—32. popisuje Tomberger c. kr. okrajna glavarstva, kterih je 18 in sicer: 1. Okolica Gradca, 2. Weitz, 3. Hartberg, 4. Feldbach, 5. Radgona, 6. Lipnica, 7. Deutsch-Landsberg, 8. Maribor, 9. Ptuj, 10. Ljutomer, 11. Celje, 12. Slovengradec, 13. Brežice, 14. Bruck, 15. Ljubno, 16. Liezen, 17. Judenburg in 18. Murau. Največe okrajno glavarstvo je Liezen, ktero meri 57.4 □ milj, šteje pa samo 50.116 stanovalcev; najmanjše pa Ljutomer, ktero meri le 5.5 □ milj, šteje pa vendar 25.040 prebivalcev. Breško okrajno glavarstvo meri 10.3 □ m. in broji 45.982 stanovalcev. Mesta: Gradec, Maribor in Celje so samostalne občine, ktere občujejo naravno sè c. kr. namestništvom v Gradci.

Šolskih in sodnijskih okrajev in okrajnih zastopov je v celej deželi 67. —

Kakor dodatek se nahaja v tej knjižici: I. Temeljne poteze iz državnege ustava. II. Zgodovina domovinske dežele. III. Zemljevid naše in sosedne Koroške dežele, osnovan in narisán od Kozenna.

Konečno naj še nekaj dostavim: Premoženje občin in okrajev je pod kontrolo deželnega odbora (des Landesausschusses), kteremu je gospodarstvo deželnega premoženja od deželnega zbora izročeno, in kteremu predseduje deželni glavar (der Landeshauptmann); sedajnemu je ime dr. Mavricij pl. Kaiserfeld. V področje deželnega odbora spada, n. pr. oskrbnišтво deželnih zavodov, kakor so: deželne šole, bolnišnica, norišnica, gledišče, — vse v Gradci —; potem toplice doberske (Neuhaus), Slatina (Sauerbrunn), deželne ceste itd. —

Deželni glavar, imenovan od cesarja, predseduje tudi deželnemu zboru, kteri obstoji iz rektorja gračke visoke šole (Universität) iz obéh deželnih vladik (Stepischnigg-a in Zwerger-ja) in še 60 poslancev, skupaj 63 člankov.

Do sedaj je hodilo 13 poslancev iz našega deželnega zbora v državni zbor na Dunaj. A vsled nove od cesarja že potrjene „volilne reforme“ se bodo v prihodnje državni poslanci direktno, t. j. neposredno, tedaj naravnost volili in na Dunaj podali in ni

treba, da bi bili ob enem tudi deželni poslanci. — Število državnih poslancev se je tudi znatno pomožilo, namreč od 203 na 353; od teh jih odpade na našo deželo 23. — To velja za vse ne ogerske ali cisalajtanske, t. j., ta kraj litavske kronovine.

Najvišji vladini organ v naši deželi je ces. namestnik, poslujoč v Gradci (sedajni po imenu baron Kűbek). Cesarskemu namestnistvu pomožne oblaštnije so okrajna glavarstva, tem pa občine, kakor so deželnemu šolskemu svetu pomožni okrajni šolski sveti, tem pa krajni. — Deželna nadsodnija v Gradci ima ravno tako posebej deželne, okrožne in okrajne sodnije (die Landes-Kreis- und Bezirksgerichte).

Prebivalci naše domovine so Nemci in Slovenci. Prvih je 64%, drugih pa 36%, tedaj nekaj čez 400.000. — Tam, kjer se izliva reka Steyer v Anižo, stoji bogato mesto Steyer — in od tod ima naša dežela svoje ime — katero se po nemško glasi, kakor da bi rekel: Steyer-ova meja = meja Steyer-a (Steyermark). Do leta 1180 mejna grofija (eine Markgrafschaft) postala je to leto naša dežela vojvodstvo. — Grb deželni (das Landeswappen) je na zelenem polju pokonci stoječi srebrni panter, ki mu iz vseh odprtih ali zeval šviga ognjeni plamen. Barvi deželni ste bela in zelena; — saj smo ravno rekli: beli panter na zelenem polju.

Kdor se hoče o zelenem Stajerju še bolj podučiti, naj čita zgodovino domovinsko, potem „Slovenski Stajer“ in „Zgodovino slovenskega naroda“, „Celjsko kroniko“ itd. Tudi v „Drobtinah“ in narodnih pesnih je mnogo lepega domovinskega gradiva. Najraje pa bi vam že danes kujigo o uku domovinskem za slovensko mladino v roke potisnil, — pa ker nam še žalibože take v slovenskem jeziku spisane knjige manjka, tedaj menda ne bo odveč, ako si premišljevalec zemljepisa napravi sešitek, v kterega reči, ki bi mu znale po časi iz spomina priti, zaporedoma v lepih, slovensko se glasečih stvkih zapisuje. Taki sešitki so sredstvo glatkemu, živemu ni prepričevalnemu prednašanju. Dalje še ne smeš opustiti si napraviti na eno polo trdnega papirja štirjačko mrežo, zgoraj popisano, ter poskušaj naši zeleni Stajer sam narisati. Izpolni štirjaček za štirjačkom — pri svojem domu začni, — in videl boš, da trud ni bil brez uspeha. „Mila naša domovina vtisnila se ti bo tako, kakor da bi jo bil z orlovim očesom iz nad planinskih višav ogledoval, dopadla ti bo vedno bolj in bolj, začel jo boš ljubiti iskreno, če ti že poprej ni bila pri sreči, in nehote boš zapel sè slovitim dr. Razlag-om: „Bodi zdrava domovina, mili moj slovenski kraj!“

Jaz mislim, da kar si človek na taki način, kakor pridna čebela nabere, se tako rekoč v meso ni krv spremeni in je nezgubljivo blago njegovo. Cesar se učimo, učimo se tedaj tako, da nam v spominu ostane do naše smrtne ure. Sešitki in lastno-ročno risani zemljevidi, ktere bo kdo izmed nas zapustil, pa

bodo potomcem pričali o marljivosti rajnega ljudskega učitelja. Taki mož dela čast celemu stanu, celemu narodu.

O narodnom šolstvu na Goriskem.

(Dalje.)

„Čas šolskega podučevanja se je l. 1871/72 po učilnicah goriškega mesta zdatno okrajšal. Uže začela se je šola pozno po 2. novembru i sicer zato ker se je preustrojaj nje deški i dekliški oddelek, a tudi sklenila se nij šola o pravem času zato, ker je občina zahtevala šolske prostore za nastanitev deželne brambe, ki se je v začetku septembra sklicala. Deželni šol. svet se je pač uprl zoper to, da bi se kaj enacega spet ponovilo. V ostalih šolskih okrajih so se posebno redne šole prav natanko držale na to, da se je o pravem času učenje začelo i sklenilo; se ve, da to ne velja ob vseh šolah za silo, kder uče duhovniki, ki večkrat z dušnim pastirovanjem pogubé toliko časa, da jim poleg tega nij mogoče redno za šolski podnk skrbeti.“

Učilo se je po primernih učnih načrtih i spomina vreden je trud, kako so si večina učiteljev na rednih i celo nekateri na šolah za silo prizadevali, da bi odmerjen jim smoter sè svojim učenci dosegli. Način podučevanja je bil pri večini učiteljev rednih šol primeren, pri večih prav dober, pri nekaterih celo izvrsten; to je, da se posebno pri šolah za silo more tudi kaj nasprotnega opazovati. Učitelji se morajo za to, kakor so se v šoli i zunaj šole véli, v občé pohvaliti.“

„Strogo so se držali po načrtu šolskih ur v vseh okrajih, razen tolminskega, kder pa neugodne krajne razmere pozimi ali ob slabem vremenu učence od šole zadržujejo, ter tako pogostem redno učenje motijo.“

„Kder se to izpolnuje, kder se učitelji z veseljem i razumom sè šolo pečajo, kder je način podučevanja primeren i kder se šola redno obiskuje, ondi se tudi šolskega poduka namera popolnem ali vsaj skoro popolnem doseže. Da se množé učni pripomočki, da se pospešuje učiteljev nadaljno izobraževanje, da se ureja obiskovanje šole, vse to nam obeta, da vedno več šol gotovo dosega učno namero.“

„Petje pa telovaja se v Gorici uči pač na deški, a ne na dekliški šoli. Posebno hitro se je skrb za petje razširila; petje se uči v sežanskem okraji skoro po vseh rednih, v tolminskem okraju pa samo po 5. šolah. Počasneje se telovaja širi; v sežanskem i goriške okolice okraji je vpeljana v 4, v gradiščanskem v 3 šolah, v tolminskem pa niti v eni ne! Posebne prostore za telovajo imate razen evangelske šole goriške, samo še gradiška in tržiška šola.“

„Kder so vrtovi sè šolo združeni, rabijo učiteljei večidel

za poskuševališča v kmetijskih različnih delih. Tako se v sežanskem okraji v dveh šolah uči sadje- i sviloreja, v eni bučeloreja; v dveh drugih, po tem v dveh šolah na Tolminskem sadjereja; v štirih šolskih vrtih v goriški okolici se uče otroci sočivje i sadje saditi. Samo v gradiščanskem okraji stoje trije šolski vrti še nerabljeni.“

„V §. 66. šolskega in učnega reda zahtevane šolske vesti goriškega mesta občinske šole staršem ali njih namestnikom naznanjajo v predpisanem številu in tako obširno, kakor je treba. Tudi v goriške okolice šolskem okraji so se pri rednih šolah precej vestno razpošiljale; kder se po ostalih okrajih to nij zgodilo, ondi so učitelji staršem ustno poročali.“

„Krajni učiteljski zbori so se na večrazrednih šolah v mestnem, v goriške okolice, in gradiščanskem šolskem okraji redno vršili. Okrajni učiteljski zbori pod vodstvom okrajnih šolskih nadzornikov so se posvetovali ob učnih načrtih i pripomočkah, posebno pak o pospeševanji šolskega obiskovanja in vzdrževanju discipline.“

„Ker se morajo tudi učitelji na vadnicah okrajnih učiteljskih zborov udeleževati, a učitelji na slovenskem oddelku goriške vadnice italijanščine niso toliko zmošni, da bi se mogli s pridom udeleževati učiteljskih zborov v okraji goriškega mesta, za to se je sklenilo, da se imajo ti učitelji v prihodnje udeleževati učiteljskih zborov v okraji goriške okolice, katerim rabi slovenščina za upravni jezik.“

„Izvemši goriško mesto, kder okrajna učiteljska knjižnica šteje uže 258, knjižnica ljudske šole pak 76 zvezkov, so se v drugih okrajih storili samo prvi pričetni koraki, da bi se osnovala enake knjižnice. Povsod so okrajni šolski sveti za to svojo pomoč obljubili; tako je gradiščanski šolski okrajni svet za leto 1872. uže 100 fl., oni goriške okolise pa 70 fl. v ta namen nakazal. V prvem okraji bodo učitelji 1%, v drugem $\frac{1}{2}\%$ od svoje plače za osnovanje in množenje enakih knjižnic plačevali; v tolminskem okraji so šolski prijatelji osnovo učiteljske knjižnice s tem olajšali, da so v ta namen nekaj knjig darovali in v Sežani so se učitelji zbrani pri letnem zboru, posnemaje vzgled okrajnega šolskega nadzornika, odrekli delu svojih diet na dobro knjižnici, ki se ima ustanoviti.“ (Konec prih.)

Postava

za uravnavo pravnih razmer učiteljev na javnih ljudskih šolah vojvodine Krajske.

S privolitvijo deželnega zbora Mojega vojvodstva Krajskega ukazujem, kakor sledi:

I. Oddelek.

O postavljanji učiteljev.

§. 1. Vsako izpraznjeno učiteljsko zlužbo na javni ljudski šoli naznani krajna šolska oblast, okrajni šolski oblasti, ktera službi razpisuje.

§. 2. V razpisu službe naj se zraven vrste in službenega kraja za vsako razpisano službo naznanjajo njena najnižja letna službenina in načine mogočega zboljšanja plače, kakor tudi priloge, ki naj se priložijo, in prosilcem naj se naroča, da svoje prošnje oddajajo pri dotični krajni šolski oblasti.

§. 3. Službe se razpisujejo v uradnem deželnem listu in v enem ali v več drugih zlasti strokovnih časnikih, po sprevidu okrajne šolske oblasti določenih.

§. 4. Obrok za vložbo prošenj naj se določi najmanj na šest tednov. Prošnje tistih učiteljev, ki so že v službi, naj se izročajo po predpostavljeni okrajni šolski oblasti, katera naj o tem koj dostavlja svoje mnenje.

§. 5. Krajna šolska oblast nabira prošnje in v štirih tednih predlaga nasvet o oddavanju izpraznjene službe.

§. 6. Kjer pri kaki šoli ni šolskega patrona, ima pravico imenovati učitelja šolska občina, pri meščanskih šolah pa šolski okraj, in storé to tisti, kateri oskrbujejo gospodarske zadeve dotične šolske občine ali šolskega okraja. (§§. 34 in 35 deželne postave za uravnavanje o napravljjanji, zdrževanji in obiskovanji javnih ljudskih šol.)

§. 7. Ako kako šolo ne zdržuje šolska občina ali šolski okraj, ima pravico imenovati učitelja tisti, ki šolo zdržuje.

§. 8. Pravica predlaganja, katero ima kdo, ki ni zavezan opravljati patronovih dolžnosti, jenja, kedar v moč pride pričujoča postava.

§. 9. Ako pravice imenovanja nima kaka gospódka, pri kateri se nahaja okrajni šolski nadzornik, mora okrajna šolska oblastnija temu, ki ima pravico imenovanja, o vsakem posamnem prosilcu naznanjati svoje mnenje, katero naj se dodaja imenovalnemu pismu. (§. 10.)

§. 10. Tisti, ki ima pravico imenovati učitelja, izvoli v štirih tednih prosilca, ki se mu zdi najbolj pripraven, in ni navezan na predlog krajne šolske oblasti ali na vrsto, ki jo je ta pri prosilcih postavila (§. 5), in tudi ne oziroma na mnenje okrajne šolske oblasti (§. 9), ter ga s priloženimi zadevnimi pismi naravnost naznani deželni šolski oblasti.

§. 11. Imenovanje ne sme zvezano biti s nikakoršnim pogojem; vsaka tej določbi nasproti sklenjena zaveza prosilca je neveljavna in ni pravomočna.

§. 12. Ako deželna šolska oblast imenovanja ne odobruje (§. 50. al. 4. državne postave od 14. maja 1869), se razprava z dostavkom postavnih vzrokov, ki imenovanju nasprotujejo, pošlje temu, ki ima pravico imenovanja, kateremu je na voljo dana, da v štirinajstih dneh drugega prosilca imenuje, ali pa se pritoži pri ministerstvu za bogočastje in uk.

§. 13. Ako deželna šolska oblast odobruje imenovanje, naredi, sklicaje se na predlaganje vslužilno pismo (dekret), nakazuje imenovanemu njegove službene dohodke, ter okrajni šolski oblasti ukazuje, da pooblašča koga izmed sebe ali pa prvo-sednika krajne šolske oblasti, da imenovanega v prisego vzame in ga vpelje v šolsko službo.

§. 14. Tisti, ki ima pravico imenovanja, naj se povabi, da se pri prisegi in vpeljevanji imenovanega v šolsko službo daje namestovati po kakem pooblastenu.

§. 15. Ako ta, ki ima pravico imenovanja v postavnem času (§§. 10 in 12) nikogar ne imenuje, takrat deželni šolski svet stopi v njegove pravice.

§. 16. Vsak učitelj in vsak tak podučitelj, ki ima spričalo učiteljske pripravnosti, in ki je imenovan po §. 1—15, je za trdno postavljen. Vendar mora se vsak v službo vzet učitelj podvreči prestavi, ki jo okrajna ali deželna šolska oblast veli iz službenega ozira, ako se mu pri tem ne krati njegova plača.

§. 17. Tudi pri takih prestavah mora ozirati se na veljavne pravice nasvetovanja in imenovanja.

§. 18. O pomikanju po sami službeni vrsti iz nižje na višjo plačo ali o podeljenju službene doklade po starosti, sklepa krajna, oziroma okrajna šolska oblast brez raspisa službe.

§. 19. Ako se pomikanje ne godi le po službeni vrsti, temuč tako, da se stopi na stopnjo z višjo plačo, mora se ravnati tako, kakor pri oddavanju kake izpraznjene službe.

§. 20. Imenovanje učiteljev za nezapovedane poduke, kakor tudi imenovanje učiteljic za ženska ročna dela v primerljajih, zaznamovanih v §. 15. al. 2 in 3 državne postave od 14. maja 1869, naj dotične šolske oblasti uravnava jo ravno tako, kakor pri imenovanji drugih učiteljev, vendar brez raspisa službe.

(Dalje prih.)

Kako se pesem v ljudski šoli razlaga.

(Konec.)

Vprašam, ali iz med vseh 34 milijonov avstrijskih državljanov kateri kaj družega želi, kakor da bi draga naša domo-

vina po vseh nevarnostih in bojih, po vseh izgubah, po trudih, nevarnostih, ktere vsaka država in sleherni posamezni človek prestati more, povzdignila se zopet do zaželjene moči ter dosegla blagostanje, in tako vsa srečna in zadovoljna zlati mir nekaljeno vedno uživala? Kaj je lepšega videti, kakor našo ljubo Avstrijo, veliko in močno, z vsemi svojimi planinami in dolinami, mesti in vasmí, gojzdi in poljem, z bogatimi rudniki in prijetnimi vinskimi goricami, z železnicami in tovornami, z vsem, kar sega od hribov srednje Evrope do morskega obrežja in jadranskega morja, na katerem prostoru mrgoli vse polno blagosrčnih, zavednih, pridnih, vrlo mislečih, veselih in srečnih ljudi, ktere branijo in varujejo zvesti vojaki! Kdo ne bo de se vsega tega spomnivši iz srca navdušeno zapel:

„Božje solnce v miru sije
Naj nad srečno Avstrijo!“

IV.

V četrtem oddelku je zapisan zlati nauk v dveh vrsticah v zelo pomenljivem izreku.

„Trdno dajmo se skleniti,
Sloga pravo moč rodi;“

Kdo se tukaj ne spominja prilike kralja Scythen-ov Scirus-a, kteri je umirajoč svoje nesložne sinove k slogi s tem spodbujal, da jim je dal povezan šopek palčič razlomiti? — Kdo se ne spominja pregovora: „S slogo rasto male stvari, nesloga pa vse pokvari?“ — Ali kdo še ni slišal izreka: „Sloga jači, nesloga tlači“; ali „v združbi je moč in napredek“? — Združeni toraj delajmo v smislu prezgodaj umrlega cesarja Jožefa; to misel pa je zopet oživel sedanji cesar Fr. J. I., ter skrbimo, da se čedalje bolj vresniči.

„Vse nam bo lahko storiti,
Ako združimo moči.“

Kdo se ne spominja prebravši te vrstice precej izreka našega presvitlega cesarja: „Viribus unitis.“ Zelo obširno bi se dalo o tem izreku govoriti ali pisati, kajti izrek ta ima svojo vrednost tudi pri najmanjšem kakor pri največem gospodarstvu, in si svojo veljavo še vedno ohrani: ta izrek spolnujejo marljive čebele in v njem govoré in pričajo piramide Egipta in vsa slavna in veličastna dela preteklosti in sedanjosti. Čuduo je, da je ravno v tem latinskem izreku, v obstoječih črkah starost (19) nastopa vladarstva Njih Veličastva. Prvič je ta izrek svojo veljavo pokazal 23. sušca 1849 pri Novari. (O polnoči 24. sušca je sl. vojskovodja grof Radecki o sl. zmagi na Dunaj poročal.) Od tega časa je ta izrek svoje veljavo zadobil po složnem delovanji državljanov, ter pospešil utrditi mir in slavo Avstrije na zunaj in znotraj. Sleherni, kteri bere ali sliši prepevati te vrstice, mora se hvaležno spominjati prerojenja Avstrije pod sedanjem vladarjem, kteri po svojem izreku, s popolno bistroum-

nostjo spoznava naravne pomočke, s katerimi se zamore Avstrija bistveno povzdigniti do svoje veljave. Združujmo tedaj vedno in pri vsaki priliki vse svoje moči z vladarjevimi, dobro spoznavši, da on, kakor tudi njegovi predniki, le edino za obči blagor in srečo skrbi in se trudi. Spolnujmo tedaj radovoljno njegovo voljo v mirnih in viharjih časih, ter storimo vse, kar zahteva od nas slava in blagor naše ože in obče domovine. Naj nas tudi loči jezik, vera in običaji, vendar ne pozabimo, da smo vsi otroci in sinovi slavne Avstrije, in zadobili bodemo v tej slogi varnost, zaupanje in slavo.

„Brate vodi moč edina

Nas do cilja enega;“

V teh dveh vrsticah je splošna srčna želja, katero skozi vso pesem veje. Spominja nas prejšnjega izreka, ter nam dela v preroškem duhu obljubo, ktera se bode izpolnila, ako bode avstrijsko ljudstvo tega mišljenja in hotenja, kakor je bilo dozdej navedeno.

„Živi cesar, domovina!

Večna bodi Avstrija!“

Klic, da bi živela cesar in domovina, obseza tiho pogodbo, na katero se v prejšnji vrsti obljuba opira. Kajti le takrat, kadar bodo vsa avstrijska ljudstva s svojim cesarjem in svojo domovino pošteno mislili, ako s pravo in gorko ljubeznijo se obeh oklenejo, ako vedno odkritosrčno in navdušeno kot pravi Avstrijanci za vladarja in domovino vse, tudi svoje najdražje reči zastavijo, ter vedno in povsodi pa brez hinavščine in nevošljivosti vladarju in domovini vse dobro želé, to željo pa tudi v djani pokažejo: le te daj bode gotovo Bog z Avstrijo, in ako je pa Bog znami, kdo je potem zoper nas? — Potem se pa bode tudi vresničil izrek, kateri ima v eni najbolj žalostni dobi Avstrije svoj začetek: namreč, Večna bodi Avstrija! Kteremu ni znan ta različno razlagani izrek? — Znano je, da je cesar Friderik III. (kot rimski kralj IV. kot nadvojvoda Avstrijski V. rojen v 21. kimovca 1415, umrl 19. velikega serpana 1493), čigar marmorni grobni spominek je v cerkvi sv. Štefana, na več poslopij pustil črke A. E. J. C. U. napraviti. Na srebrni kupici tega cesarja v e. kr. zbirki narejajo te samoglasniki naslednje besede: „Aquila Eius Juste Omnia Vincet.“ („Njegov orel bode vse na pošten način premagal.“) Med vsemi raznimi razlaganji je najnavadnji in najbolj pomenljivo to: „Avstria Erit In Orbe Ultima.“ (Avstrija bode na zemlji najbolj dolgo obstala.) In kdor pogleda zgodovino Avstrije, lahko vidi, da kolikorkrat je bila blizo razpada, se je vselej, kakor hitro se je zopet tesno vladarske hiše oklenila, zopet več in mogočniše povzdignila iz vsake nevihte.

Pesmi je dodan pristavek, kateri se opira na slavno zaročbo presvitlega cesarja 24. malega travna 1854.

Končavši to delo pridenem še željo, da bi postala ta pesem slehernemu, pod žezlom Habsburškim bivajočim državljanu tako rekoč vsakdanja potreba, kakor je ona bila njenemu neumrljivemu skladatelju. Eno leto pred smrtjo slavnega mojstra obiščeta ga dva prijatelja, in ko jim je slavni mojster pesem s ganljivim srcem preigral, sklene svoji roki, ju položi na glasovir, ter potihne in molči; potem pa povzdigne svoj glas, ter govori s glasom spoštljivega patrijarha: „Jaz igram to pesem vsako jutro, in velikokrat sem že iz nje zajemal o viharnih, nemirnih in žalostnih dneh tolažbo in veselje. Ne morem drugače, da jo vsaki dan igram.“*)

*) Cesarska pesem je bila v tej razpravi zelo obširno razložena, vendar je zaradi njene važnosti tudi v šoli treba vsaj nekoliko temeljito jo raztolmačiti. Vr.

Slovstvo.

„Besednik“ javlja: „Mali računar“ je naslov knjižici, ktero je slovenskim učiteljem v rabo spisal Gregor Sommer, okrajni šolski nadzornik in učitelj šolskih pripravnikov v Celovcu. Praktičen navod, prvošolce rekel bi igraje učiti, da znajo vsako rajtingo v prvi desетки ne le prav uganiti, temuč tudi ob enem številke pisati, račun razumno rešiti in razložiti. — Navod je osnovan po vprašanjih in odgovorih in razjasnjen po kratkočasnih pripovedih. Knjiga se tiska v tiskarnici družbe sv. Mohora in bode obsegala 9 tiskanih pól.

Kakor kaže katalog razstavní pri opisovanji slovenskih šolskih knjig, dobimo v kratkem sledeče novosti:

- 1) „Zemljevid za ljudske šole, spisal Andr. Praprotnik.
- 2) „Stenske tablice za čítanje po analitično-sintetični metodi.“ To je 15 tabel z izglednimi besedami in dotičnimi risanji, ktere je zložil Iv. Miklošič, učitelj na vadnici v Mariboru. (Taisti g. pisatelj namerava izdati tudi nov slovenski Abecednik na podlagi pisalnobralne metode z ozirom na analitično-sintetično metodo. Abecednik bode imel primerne slike.)
- 3) G. M. Cigale je spisal po Schubertu „Početni nauk v zemljepisji“, ktero knjigo bode menda (!) slov. Matica na svetlo dala (?).

Razpisi učiteljskih služeb po Slovenskem.

Na Štajerskem: Učiteljska služba na Vranskem s 500 gld. in stanovanjem do 10. sept.

Razpis.

Na dvorazredni ljudski šoli v Mozirji ste izpraznjeni ti le službi:

- 1) Služba nadučitelja z letno plačo 500 gld., 50 gld. nagrade in prostim stanovanjem.
- 2) Služba podučitelja z letno plača 300 gld. in 100 gld. priklade. Prosilci naj svoja pravilno obložena, tudi znanje slovenskega jezika dokazujoča prosila izroče do 2. oktobra t. l. krajnemu šol. svétu v Mozirji.

1—1 Okrajni šol. svét Gorni grad, dne 2. septembra 1873.

Zaožnik J. Lapajne.

Za vredništvo odgovoren F. Breier. — Tisk „Narodne tiskarne“ v Mariboru.